

Australijos lietuvybė trečiojoje erdvėje, o kaip kitose šalyse?

Apie savo gyvenimą nei čia, nei ten į „Pasaulio lietuvių“ skaitytojus prabilau 2016 m. rugpjūčio 26 d. straipsnyje „Australijoje gyvenu trečiojoje erdvėje, o Jūs?“. Pasakodama apie atsiradimo Australijoje istoriją, prisipažinau, jog fiziškai tebegyvenu viename, o mintimis kitame pasaulio krašte. Labai malonu, kad mano straipsnis rado atsaką daugiau nei 2 000 skaitytojų širdyse! Šį kartą rašau apie Australijos lietuvybės raidą, lietuvybės, atsivežtos iš Vokietijos pabėgėlių stovyklų, Sovietų Sąjungos bei nepriklausomybę atgavusios Lietuvos.

dr. Gražina PRANAUSKIENĖ

Kur veda trečioji erdvė? Pirmiausiai apie pačią emigraciją. Ne paslaptis, jog žmogus, atitrūkęs nuo savo šaknų, tik dalinai prigyja svetur. Tačiau yra ir kita tendencija – kuo jaunesnis medis, tuo gležnesnės šaknys, tuo lengvesnis prigijimas. Tai stebėjau neseniai sukurtose bendruomenėse, pristatydamą poezijos knygas Anglijoje, Airijoje, tai stebiu ir Australijoje, kur jaunos šeimos nesilanko pokario laikmečiu įkurtuose lietuvių namuose ir klubuose. Jie susitinka atskirai, o pasisemti lietuvybės grįžta į Lietuvą.

Įsijungę į kitokį gyvenimo ritmą, išėiviai pakliūva į mokslininko Homi Bhabha vadinamąją *trečiąją erdvę*. Ši erdvė brandina naujas tiesas, keičia požiūrį į paliktą ir atrastą aplinką, o gimtąją kalbą – į svetimą. Šiandien priimančios šalys nebesistebi atvykstančių srautais, tačiau ar kas rūpinasi jų

psichologine būseną? Vietiniams visai neįdomu, kaip jų šalyse jaučiasi emigrantai – nepatinka, tai važiuokit iš kur atvažiuavę! Tokių užuominų ir pati esu girdėjusi tiek iš svetimų, tiek iš savų! Vietiniams nerūpi, kad kultūrinis šokas veda į depresiją, paliktųjų ilgesį, į graužatį, jog išėivijoje reikia viską pradėti iš naujo. Svarbų vaidmenį žmogaus gyvenime vaidina socialinio statuso praradimas, o jo praradimas svetimoje šalyje yra normalus reiškinys. Man asmeniškai ši patirtis nesvetima. Būdama diplomuota chorvedė, atsėidūrusi Australijoje 1989 m., darbo pagal specialybę neradau. Tačiau esu iš tų laimingųjų, kuriems nors laisvalaikiu teko vadovauti chorams.

Mokslinės studijos apie Australijos lietuvius

Derindama Lietuvoje įsigytą choro dirigentės specialybę su Australijoje baigtomis studijomis, turėjau progos gerai susipažinti su

besikeičiančia lietuvybės sąvoka. Lietuvių patirtį, apimančią 1947–2000 m., nagrinėjau menų garbės bakalauro disertacijoje „Australian-Lithuanian culture in Australia 1940s-1990s“ ir menų magistrantūros studijų metais parašytoje disertacijoje „National and cultural identity in diaspora: a study of Australian-Lithuanians“. Abu moksliniai darbai paruošė dirvą menų doktorantūros disertacijai, kurios kūrybine dalimi tapo romanas „Torn: the story of a Lithuanian migrant“. Viktorijos valstijoje, prestižiniuose Deakino ir Viktorijos universitetuose apsigintose disertacijose nagrinėjama Lietuvos istorija bei XX ir XXI a. politinės aplinkybės, paskatinusios Lietuvos piliečių emigraciją.

Dvidešimt metų rinkta medžiaga paskelbta knygoje „Lietuvybė down under: maintaining Lithuanian national and cultural identity

in Australia“. Lietuvos nepriklausomybės atgavimo 100-čiai skirtą mokslinę studiją šiais metais išleido Melburno „Australian Scholarly Publishing“ leidykla. Rugsėjo mėnesį vykusio knygos pristatymo Melburno imigracijos muziejuje vaizdajuostę anglų kalba rasite tinklalapyje https://www.youtube.com/watch?v=EO_x9bbh7Bw.

Palyginamoji studija apžvelgė tris lietuvių kilmės grupes. Pirmoji grupė apėmė atvykusius nuo 1947 iki 1960 m., antroji nuo 1970 iki 2000 m., o trečioji – pokario laikmečio atstovų palikuonis. Susumuotos mokslinių tyrimų išvados nustatė atvykimo ar gimimo Australijoje metus, amžių, lytį, išsilavinimą bei kūrimosi sunkumus, o taip pat išryškino skirtingų emigracijos bangų poveikio sukeltus iššūkius. Besidomintys platesne knygos apžvalga rasite pasauliolietuvis.lt 2018 rugpjūčio 23 d. paskelbtą dr. Vytauto Donielos straipsnį „Nauja studija apie Australijos lietuvius“.

Apytiksliai 100 000 Lietuvos piliečių pasitraukimas iš tėvynės 1941–1945 vykusio vokiečių-rusų karo pabaigoje privedė prie nepriklausomos Lietuvos, kurioje tauta gyveno 1918–1940 m. laikotarpiu, ilgesio. Grįžimas mintimis į praeitį padėjo apie 65 000 Vokietijos pabėgėlių stovyklose prisiglaudusių tautiečių pasėti brandžias lietuviybės sėklas, kurios, emigravus į Braziliją, JAV ar Australiją, išaugino galingus lietuviybės medžius!

Šalies okupacija, trukusi nuo 1940 iki 1990 m., tiek pasilikusius tėvynėje, tiek pasitraukusius į Vakarų Vakarų nugramzdino į baimės ir nepasitikėjimo sovietine santvarka liūną, kurio dugne kunkuliavo tautos laisvės troškimas. 1991-aisiais tėviškės padangėje vėl nušvito nepriklausomybės saulė! Tai sukėlė troškimą savarankiškai stiebtis į mokslines, kultūrinės ir sportines aukštumas ir, kaip

Melburno lietuvių Ramovėnų organizacija prieš šv. Mišias St. John's bažnyčioje. Lietuvių archyvo Adelaidėje nuotr.

tarpukario metais, garsinti Lietuvą už jos ribų. Nepriklausomybės atgavimas taip pat paskatino emigraciją. Išsilaisvinę iš totalitarinio režimo, buvusios Sovietų Sąjungos piliečiai veržte veržėsi į išsvajotus Vakarų!

„Lietuviybė down under“ nagrinėja praeito šimtmečio istorijos posūkius, kurie visam laikui pakeitė trečdaliai ištremtos į Sibirą ir pasitraukusios į Vakarų lietuvių tautos likimą.

„Lietuviybė down under“ nagrinėja praeito šimtmečio istorijos posūkius, kurie visam laikui pakeitė trečdaliai ištremtos į Sibirą ir pasitraukusios į Vakarų lietuvių tautos likimą. Iš magistrantūros disertacijos į knygą pateko nedidelė pasakojimų dalis, tačiau ir jų pakako, kad būtų galima susidaryti vaizdą apie istorinių ir politinių aplinkybių paženklinant žmonių gyvenimo patirtį. 1947–1960 m. Australijoje atsidūrusių lietuvių prisiminimai persunkti

tėvynės ilgesiu, nuosavybės ir artimųjų netektimi. Pokalbiuose su vėliau atvykusiais išryškėja tiek teigiama, tiek ir neigiama gyvenimo tėvynėje patirtis. Prie teigiamos priskiriamas aukštas išsilavinimas, darbo užtikrinimas, šilti žmonių tarpusavio santykiai. Prie neigiamos – alkoholizmas, tinginavimas, žmonių suniveliavimas. Pokario tautiečių palikuonių atsakymuose išryškėja, kokį poveikį jiems padarė tėvynę praradusių senelių ir tėvų praeitis.

Išvietintųjų tautiečių emigracija į Australiją

Pokario laikmečiu Australijoje atsidūrę lietuviai atvyko ne savo noru. Po Antrojo pasaulinio karo užsidarant išvietintųjų asmenų – dipukų stovykloms, jie privalėjo kažkur emigruoti ar grįžti į sovietų okupuotą Lietuvą. Ten jų laukė tardymas, kalėjimas arba mirtis – juk 1940 m. praradusi nepriklausomybę Lietuva nesugebėjo pabėgėlių apsaugoti. Sovietų okupantai juos traktavo kaip „tėvynės išdavikus“, persekiodami net Vakaruose.

Apsilankę Vokietijos dipukų stovyklose, Australijos vyriausybės ▶

atstovai sutiko priimti apie 10 000 mėlynakių šviesiaplaukių lietuvių, kurie dvejus metus dirbo fiziškai ar psichologiškai sunkų darbą, kad susimokėtų už kelionę. Tačiau buvo ir svarbesnė priežastis – remiantis „Baltosios Australijos“ politika, tikėtasi greitos baltaodžių asimiliacijos. Atlikę privalomo darbo prievolę, tautiečiai kūrėsi didžiuosiuose miestuose, pasistatydami lietuviškas šventoves. Ten būrėsi, kad tęstų pabėgėlių stovyklose išvystytą tautinį sąmoningumą bei ugdytų savo kultūrą. Uždara bendruomenė buvo laikoma idealia bendruomene! Tikėtasi, jog, lietuvių namuose ir klubuose kalbėdami gimtąja kalba, karo išvietintieji išliks tikrais Lietuvos šalies patriotais. Taip pat apsaugos lietuviybę nuo rusų kultūrinės ir kalbinės įtakos.

Tačiau ne tik lietuviai, bet ir latviai, ir estai tebegyveno baimėje, kad netektų grįžti į Sovietų Sąjungą, kuri juos tebesisavino kaip piliečius. Pabaltijiečiai patyrė neužtikrintumą dėl išvietintųjų statuso, kadangi pokario laikmečiu Australijoje darbavosi apie 24 000 komunistų, palaikančių gerus santykius su universitetais, bažnyčiomis, unijomis. Jie darė spaudimą ištrūkusiems iš rusų nasrų grįžti namo. Todėl iš 1945–1966 m. registruotų 36 613 pabaltijiečių 33 545 priėmė Australijos pilietybę. Iš vienos pusės jie ėmė jaustis saugiau, bet iš kitos pusės, tapę Australijos piliečiais, žengė lemtingą žingsnį į atitolimą nuo savo šaknų. 1975-aisiais, po daugiau nei pusantrų metų besikartojančių lietuvių, latvių ir estų demonstracijų, peticijų, įjungiant įtakingus politikus ir vietinius gyventojus, Australijos vyriausybė pripažino nelegalų Baltijos šalių užgrobimą. Nors pabaltijiečiai atsikvėpė nuo gyvybei grėšiančio pavojaus, sovietinio totalitarinio režimo baimė jų taip ir neapleido.

Pirmosios Kanberos lietuvių mokyklos moksleiviai 1963 m. Nacionalinio archyvo N.A.A.-Nr. 328 nuotr.

Emigracija iš sovietinės Lietuvos

Australijos imigracijos ir pilietybės departamento (DIMA) duomenimis, nuo 1970 iki 2006 m. atvyko apytiksliai 650 Lietuvos piliečių. Daugiau nei 60 proc. apsigyvenusiujų 1991–2000 m. randami šeimų susijungimo kategorijoje. Palyginimui – mano tyrimai patvirtino, jog 1970–1990 m. laikotarpiu 60 proc. pokalbių dalyvių atvyko vedybų tikslais, o likę 40 proc. dėl šeimos susijungimo ar darbo. Pokalbiai su šios grupės atstovais parodė, jog beveik kiekvieno šeimą paveikė karas ir tremtis. Viena pašnekovė pasidalino širdgėla, jog dėl tėvo tremties Lietuvoje negalėjo įsigyti aukštojo išsilavinimo. Kita apgailestavo, kad pokario laikmečiu Australijoje įsikūrusiems vėliau atvykę kėlė

Kita apgailestavo, kad pokario laikmečiu Australijoje įsikūrusiems vėliau atvykę kėlė įtarimą.

įtarimą. Štai pokario laikmečiu Australijoje atsidūręs uošvis, po 40 metų pasikvietęs sūnų, apgailestavo, jog tas lietuvių bendruomenėje nepritapo.

Po 1970-ųjų atvykę į Australiją tautiečiai turėjo progos įsijungti į lietuvių bendruomenę. Daug kas taip ir padarė, tačiau susilaukė kritikos: juk jie kitokie, juk jie

nepatyrė gyvenimo pabėgėlių stovyklose, juk jie paveikti komunizmo idealy! Tokias mintis keliantis naujasis priaugis lėmė bendruomenės susisluoksniavimą. Todėl nenuostabu, kad 80 proc. pokario ir 90 proc. vėliau atvykusių klausimyno atsakovų jautė įtemptus tarpusavio santykius. Nepasitikėjimas mano pasilikimu nebuvo akivaizdus, todėl 2012 m. pasirodžiusioje Ludos Popenhagen knygoje „Australian Lithuanians“ rasti įtarinėjimai priminė nedylančią pokario laikmečio žmonių patirtį. Ne be reikalo iš baimės, kad nesurastų komunistai, uoloje prie Sidnėjaus dvidešimt aštuonerius metus slapstėsi lietuvių pora! Akivaizdu, jog atvykėliai iš už geležinės uždangos pasitikėjimo politiniams emigrantams nekėlė. Savo ruožtu tiek sovietmečiu, tiek ir vėliau atvykusieji kritikavo pokarinius už senamadišką lietuviybę.

Pokario lietuvių palikuonių patirtis

„Lietuvybėje down under“ rasite klausimynų ir pokalbių rodiklius, patvirtinančius, jog pokario lietuvių palikuonys patyrė kietą tėvų ir senelių ranką. Kai kurie per prievartą lankė lietuvių mokyklas, kiti išreiškė nepasitenkinimą nuolatine vyresniųjų kritika, kad ir dėl skautų valgio gaminimo lietuvių namuose. Dar kiti dėl to, kad vietoj vadovaujančių vaidmenų jiems tebuvo patikėta prieš renginius tikrinti bilietus ar atlikti valymo darbus. Šios grupės patirtis giliai įleidusi šaknis į tėvų ir senelių patirtus išgyvenimus. Viena pašnekovė prisimena, kaip tėtis su draugais skandindavo širdgėlą alkoholyje dėl prarastos gimtinės, ten likusių žmonių, vaikų, dėl karo metu žuvusių draugų bei artimųjų. Kitos pašnekovės nuomone, lietuvių kilmės vaikai iš tėvų ir senelių pasakojimų susikūrė neteisingą Lietuvos įvaizdį – jiems tai atrodė pasakų šalis! Iš didelio

Džilongo lietuvių skautų stovykla „Šatrija“ Viktorijoje 1967. Savaitraščio „Mūsų Pastogė“ archyvo nuotr.

ilgesio gimtajam kraštui viskas buvo idealizuojama: kaimo upelis platus kaip jūra, tiltas per upelį toks ilgas, kad galo nematyti, namų langai išpuošti gražiausiomis langinėmis... Vienos pokalbio dalyvės mama Lietuvoje gavo širdies infarktą, nes apsilankiusi gimtajame kaime terado apleistą tėvų namą, išdžiūvusį upelį ir sugriuvusį tiltelį. Kai kurių Australijos lietuvių palikuonys, užaugę karo baisumų ir pasitraukimo iš Lietuvos prisiminimų aplinkoje, nusigręžė nuo bendruomenės veiklos. Įsilieję į vietinį gyvenimą, jie troško bendrauti su nelietuvių kilmės draugais, atsivesti juos į lietuvių namus ir klubus, įtraukti į menines grupes ir sportines komandas. Australijos statistikos biuro duomenimis, 2006 m. namuose lietuviškai kalbėjo 2 005, o 2011-aisiais tik 1 899 gyventojai. Šie statistiniai rodikliai ir Australijoje gimusių lietuvių kilmės dalyvių klausimyno ir pokalbių atsakymai nekelia abejonių, jog 1950-aisiais priimta Australijos asimiliacijos politika subrandino mišrias tapatybes turinčias kartas.

Nepaisydami trinties su tėvais ir seneliais dėl lietuviybės prasmės, Australijos lietuvių palikuonys būrėsi ir tebesiburia lietuvių

namuose ir klubuose. Beveik 90 proc. klausimyno dalyvių pripažįsta tautinės ir kultūrinės tapaty-

Beveik 90 proc. klausimyno dalyvių pripažįsta tautinės ir kultūrinės tapatybės svarbą!

bės svarbą! Vienas iš pokalbių pašnekovų įsitikinęs, jog kol bus pasišventusių žmonių, lietuviybė niekada nemirs nei Australijoje, nei kitose šalyse! Žinoma, jų lietuviybės samprata skiriasi nuo tos, kurią taip patriotiškai puoselėjo pokario karta. Lietuviškose šventovėse vyksta nieko bendro su lietuvių neturintys renginiai. Jaunimas ima pavyzdį iš savo tėvų ir senelių, kurie į koncertines programas įterpia nelietuviškų dainų, kurie vis rečiau puošiasi tautiniais rūbais, kurie su savo anūkais bendrauja angliškai. Pritaikytų prie gyvenamosios aplinkos naujovių ateityje vis daugės. Tačiau pokario laikmečiu atvežtos lietuviybės sėklos tebesidaugins.

Lietuviybė besiplečiančiuose trečiosios erdvės poliuose

„Lietuviybės down under“ puslapiuose atsispindinti trintis dėl to, kas, kaip ir kur turi nešti lietuviybės vainiką ir kodėl ne visiems gali-

ma, pasireiškia ne tik tarp trijų nagrinėtų grupių, bet ir tarp tos pačios grupės atstovų. Knygoje gvildenamos priežastys, kodėl dauguma į Australiją atvykusiųjų ne pokario laikmečiu lietuvių namuose ir klubuose jaučiasi nekviestais svečiais. Ši trintis užčiuopiama romano „Torn: the story of a Lithuanian migrant“ ištraukose, esančiose paskutinėje naujosios knygos dalyje.

Istorinių bei politinių aplinkybių sukurta ir toliau gilėjanti praraža tarp pokario, vėliau atvykusių ir Australijoje gimusių lietuvių kilmės asmenų nebeužsitrauks. Praėjus septyniasdešimt vieneriems metams nuo 1947-aisiais prasidėjusios pokario lietuvių migracijos, Australijos lietuviybė gerokai įsisuko į trečiosios erdvės sūkurį. Tačiau, kad ir kaip nesutariančius, visus vienija simbolinė giesmė. Nieko tokio, kad giedame skirtingose tonacijose ir kad balsai ne visada dera, svarbu, kad tebejaučiame „Tautiškos giesmės“ atsaką širdyse! Leidinį „Lietuviybė down under: maintaining Lithuanian national and cultural identity in Australia“ platina Vilniaus Akademinių knygynas, „Amazon“, Jungtinės Karalystės „Foyles“ „National library bookshop“, „Mighty Ape Australia“, o mėgstantiems skaityti internetu siūlomas „e-book“ variantas.

Būtų įdomu padiskutuoti, kokią lietuviybės evoliuciją teko išgyventi po visą pasaulį išsibarsčiusiems tautiečiams? Ar ir kitur, kaip Australijoje, sukurtos savosios Lietuvos su atitinkamais įstatymais, taisyklėmis ir priklausomybės bendruomenės sąlygomis? Ar neįsivaizduojate, kad išsivijęs lietuviybė nepulsuoja kartu su daug sparčiau plakančiu Lietuvos ritmu? Ar sugrįžę mintimis į paliktą tėviškę tebevaikštote išmintais vaikystės, jaunystės ir brandos metų takais, kurių nebesigena bėgantis laikas? ■